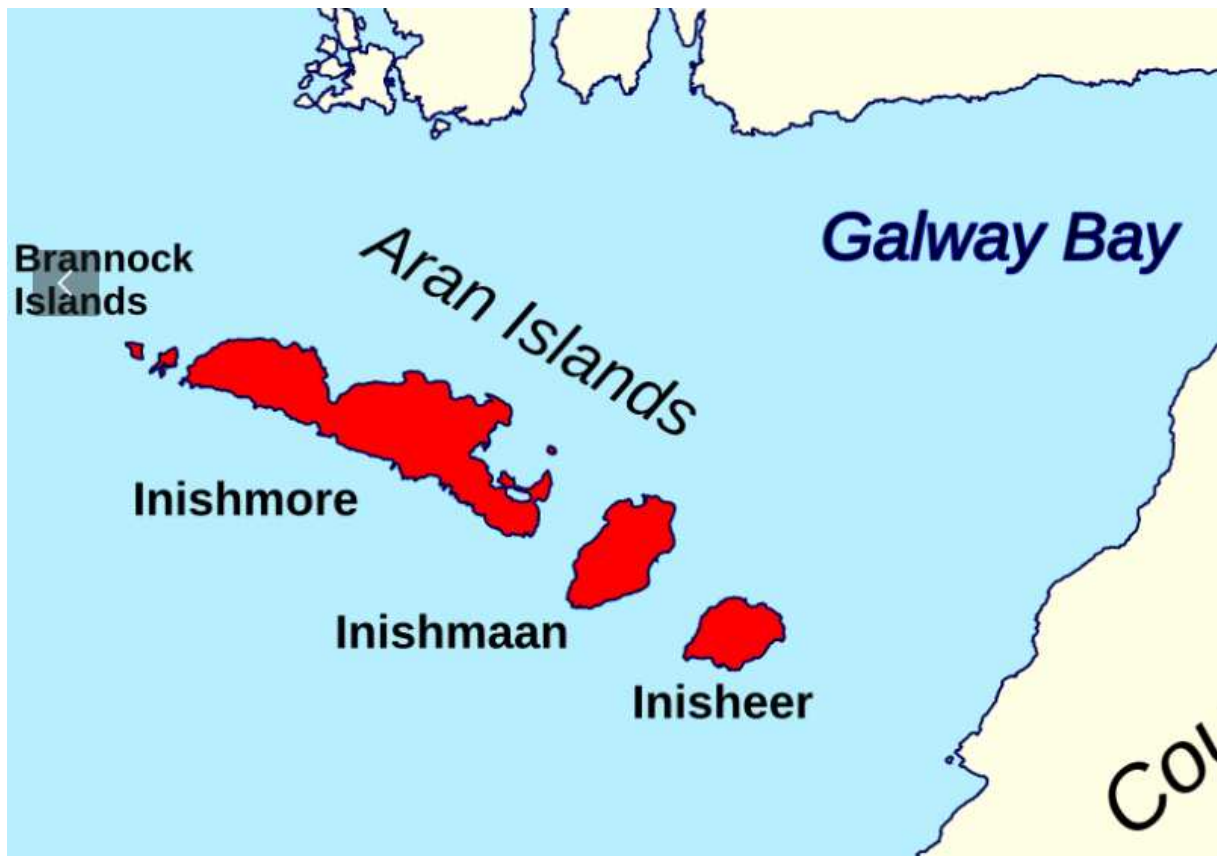

De Araneilanden (Engels: Aran Islands, Iers: Oileáin Árann) zijn drie eilanden in de monding van de Baai van Galway in county Galway in Ierland. De inwoners op de drie eilanden leven van oudsher van de visserij, maar ook zomertoerisme is heden ten dage een belangrijke bron van inkomsten.

De Aran-eilanden zijn een officiële Gaeltacht, die het Iers de volledige officiële status geeft als medium voor alle officiële diensten, inclusief onderwijs. Een ongewoon hoog percentage Ierstalige monolingualisme werd aangetroffen onder oudere autochtonen tot het einde van de 20e eeuw, grotendeels vanwege de isolerende aard van de traditionele ambachten die werden beoefend en de natuurlijke isolatie van de eilanden in het algemeen van het vasteland van Ierland in de loop van de geschiedenis van de eilanden. Jonge eilandbewoners kunnen hun eindexamen op 18-jarige leeftijd op de eilanden afleggen en daarna vertrekken de meesten voor een vervolgopleiding. Velen geven de achteruitgang van het Iers spreken onder jonge leden van de eilandgemeenschap de schuld van de Engelstalige televisie, die sinds de jaren 60 beschikbaar is; bovendien vertrekken veel jongere eilandbewoners naar het vasteland wanneer ze volwassen worden.

Inis Mór

Inis Mór (Engels: Inishmore, het grote eiland) is het grootste eiland, met 762 inwoners (2016). Cill Rónáin (Kilronan) is het grootste dorp op het eiland, en heeft een haven waar de veerboot van het vasteland aanlegt. Op het eiland zijn verschillende forten uit de ijzertijd, waaronder Dún Aonghasa en Dún Dúchathair (Dún is het Ierse woord voor fort). Het eiland heeft een rol gespeeld in de verspreiding van het vroege christendom in Ierland: over het eiland zijn ruïnes te vinden van verschillende kerkjes, waarvan de oudste uit de vijfde eeuw stamt. Inis Mór is populair onder toeristen, die zich verplaatsen door te wandelen, te fietsen of zich rond laten rijden in een taxibusje.

Inis Meáin

Inis Meáin (Engels: Inishmaan, het middelste eiland) is niet het kleinste eiland maar heeft wel het geringste aantal inwoners, en is het minst op toeristen georiënteerd.

Inis Óirr

Inis Óirr (Engels: Inisheer, het oostereiland) is het kleinste eiland, en heeft een veerdienst met zowel Ros a'Mhíl alsook Doolin.

Aran Island Sweater

Een beroemd product van de eilanden is de Aran Sweater, een type gebreide trui dat ook buiten Ierland bekendheid kreeg in de 20e eeuw. De trui is meestal gemaakt van ongekleurde schapenwol, en heeft verticale kabels met vier tot zes verschillende patronen. Meestal is het patroon symmetrisch en hetzelfde aan de voor- en achterkant, en wordt soms ook op de mouwen doorgezet. Hetzelfde type breiwerk wordt ook toegepast in onder andere sokken en mutsen.

en deel van de populariteit van deze trui is het verhaal dat het hier om een visserstrui gaat. Er wordt verteld dat iedere visser zijn eigen trui had, met patronen die specifiek waren voor hem, en voor zijn familie. Dit was af en toe erg nuttig, omdat men, als er een lichaam was

aangespoeld op het strand, alleen aan de trui nog kon zien om wie het ging.

Er is ook onenigheid over wanneer de eilandbewoners voor het eerst de truien maakten, en er wordt gezegd dat dit een eeuwenoude traditie is. Voorstanders hiervan wijzen naar een afbeelding in het Book of Kells waarin een Aran Sweater lijkt te zijn afgebeeld. Andere historici hebben een ander idee, en geven aan dat de trui een erg complex breiwerk is, dat waarschijnlijk werd bedacht in de jaren twintig van de 20e eeuw om het eiland een nieuwe bron van inkomsten te geven.

Er is weinig bekend over de eerste bewoners die naar de eilanden overstaken, maar ze kwamen waarschijnlijk op zoek naar een veilige haven tegen aanvallen. De eilanden bestaan uit kalksteen uit het Carboon en hebben geen natuurlijke bovengrond. Vroege kolonisten vulden de grond aan met zeewier en zand van de kust. Er werden droge stenen muren gebouwd om de grond te beschermen. Er staan zeven prehistorische stenen forten op de eilanden. Dún Aonghasa, op Inishmore, dateert uit 1100 v.Chr.

Enda van Aran stichtte het Killeany-klooster in Inishmore, 490 n.Chr. Het werd een centrum van kennis, vroomheid en ascese. Ook op Inishmore staat Tempull Breccain, de vijfde-eeuwse kerk van Saint Breacan. Een ringfort op Inisheer, genaamd Dún Formna, werd de

locatie van een kasteel dat rond de 14e eeuw door de O'Briens werd gebouwd. De soldaten van Cromwell verwoestten het kasteel en alle kerken behalve twee van de zeven kerken die door Breacan waren gesticht.

De eilanden werden kortstondig veroverd en in 1693 bezet door de Jacobitische kaper Thomas Vaughan, wiens bemanning protestantse nederzettingen daar plunderde.

De typische nederzetting was een clachan, een verspreide cluster van kleine, gelijkvloerse huisjes met rieten daken. Typische kleding voor een Aran-man was zelfgesponnen broeken en vesten van grijze of lichtbruine tweed; voor vrouwen een kuitlange geweven rok samen met een gebreide trui. Aran-breiers waren zeer bekwaam. In de jaren 1820 was het oogsten van kelp een belangrijke bijverdiensite om geld in te zamelen voor de landpachten. Het redden van wrakhout leverde vaak hout op voor de bouw en brandstof.

Ik zit in het centrum van Sittard op een terras, hoewel het maart is is het verbazingwekkend warm. Wat doe ik hier? Mij klaarmaken voor een trip naar de Ghaeltacht. Er werd namelijk een Arain-convention gehouden. Op de Aran-eilanden voor de kust van Ierland. Het meest westelijke puntje van Europa. Nou ja, bijna. Ik vlieg van MAA naar Shannon, alwaar we de boot nemen naar Inis Mór. Het grootste van de Aran-eilanden. De sfeer is

direct voelbaar. Het is een convention over minderheidstalen in Europa. Vooral de Keltische talen zijn vertegenwoordigd; het Welsh, het Scots-Gaelic, het Bretons en enkele mensen die het Cornish nieuw leven willen inblazen. Maar het is niet alleen een Keltisch onderonsje. Ook het Nederlandse Fries en het Duitse Ost-Fries zijn vertegenwoordigd. En dan denk je: wat doe jij daar dan? Ik vertegenwoordig het Limburg. Een minderheidstaal in Limburg en aangrenzende gebieden ten zuiden van Venlo. Een taal op zichzelf die onder druk staat door de televisie, de veramerikanisering, de vernederlandsing, het kapitalisme en het beruchte glazen plafond. Waarover dadelijk meer.

Aangekomen in Inis Mór genoot ik van de Keltische kruisen, de kliffen en het feit dat hier louter Iers werd gesproken. Er lag een bootje voor me klaar om me naar de Brannock islands te brengen. Een currach is een soort lichte kano, gemaakt van hout met daarover gespannen huiden (tegenwoordig met canvas). Deze boot is typisch voor het westen van Ierland en is een symbool van de oude levenswijze op de eilanden. Alwaar ik mijn intrek neem in de bovenkamer van de vuurtoren. Hier zou ik de benodigde rust kunnen vinden voor het schrijven van mijn boek. Een boek over het Limburgs, in het bijzonder het Sittards. Ook een relicttaal.

Het is een aantrekkelijke gedachte: het Limburgs als een mengeling van Duitse, Nederlandse en Franse elementen, als een weerspiegeling van de ingewikkelde geschiedenis die de regio en haar dialecten achter zich hebben liggen (Marc van Oostendorp).

Ouders geven niet meer vanzelfsprekend het dialect door aan hun kinderen. De media en het onderwijs hebben hier veel invloed op. Daarnaast mogen kinderen op de kinderopvang geen dialect spreken. Dit resulteert erin dat kinderen thuis ook geen dialect meer willen spreken. Er is hier dus sprake van functieverlies. Ook al willen familieleden van het kind het wel: verdrietige vaders, melancholische moeders, onveranderlijke oma's en ouderwetse opa's. Zij vinden het een verarming van het contact met hun kinderen en kleinkinderen. Maar ondanks al deze dingen, wil toch 82% dat hun kinderen in het Limburgs wordt opgevoed. Kinderen die van jongs af aan in het dialect en het Nederlands of andere taalcombinaties opgroeien, hebben een talige en cognitieve voorsprong vergeleken met eentalige kinderen. Daarnaast kunnen tweetalige kinderen ook veel beter hoofd- en bijzaken onderscheiden, kunnen ze zich beter concentreren, kunnen ze makkelijker nieuwe talen leren en kunnen ze zich beter verplaatsen in de 'ander'. Ook hebben ze een bredere kijk op de wereld. En laat nu net die dingen belangrijk zijn voor succesvolle school- en werkcarrières.

Bestaat het Limburgs nog? / Robin Velraeds in: Veldeke Limburg Jaarboek. Vereniging Veldeke Limburg, Roermond (2020).

‘Dialectzones’

Uit het nieuwste onderzoek blijkt dat er in Limburg zones zijn waar ‘t dialect populairder is dan in andere gebieden in Limburg. De ‘harde kernen’ van Limburgs sprekenden zin de as of regio Maastricht-Sittard in het zuidwesten van Limburg, en de as of regio Roermond-Weert in Midden-Limburg. 75 procent van de inwoners van die regio’s geeft aan vloeiend dialect te praten.

‘Huilands’

In de regio Heerlen-Kerkrade in Zuidoost-Limburg (54 procent vloeiend), die bekend staat om wat gekscherend het ‘Huilands’ wordt genoemd, gaat ‘t minder. Datzelfde geldt voor de regio Venlo-Venray in Noord-Limburg, die met 60 procent vloeiend Limburgs sprekenden ook beduidend onder ‘t percentage van de ‘harde kernen’ ligt.

Er ontstaat momenteel een regiolect in Limburg. De dialecten van de Maaskant, met de rollende r en de dialecten aan de andere zijde van de Benratherlinie, met

j in plaats van g, passen zich naadloos aan aan het dialect dat gesproken wordt in de as Maastricht-Sittard. Ongeveer 50% van de kinderen van een basisschool in Sittard spreekt nog dialect. 60% van de ouders spreekt nog dialect met de kinderen.

Toch is het Limburgs in gevaar. Zo wordt het dialect een minderheidstaal en dreigt uit te sterven. Elke generatie verlies 20% van z'n dialectgebruikers.

Sittard is een relict gebied van de diftongering: neit, leid, good, brouer, beier, veier etc. Vroeger was dit gebied veel groter en sloot aan op een Duits gebied met dezelfde kenmerken dat zich uitstrekte tot Groningen. Volop wordt hier gestrooid met de aa, ou, oo's. Het geeft een zekere identiteit aan dit gebied.

Credo

Opa en oma komen langs en moeten Nederlands spreken tegen hun kleinkinderen, terwijl ze dat hun leven lang niet hebben gedaan. Zo wordt het credo werkelijkheid: 'een kind kan maar één taal leren.' Het tegendeel is in vele studies beschreven, maar het credo blijft. Er ontstaat, zoals gezegd, langzaam een regiolect terwijl de lokale verschillen verdwijnen en maar één soort standaard Limburgs overblijft, dat bestand moet zijn tegen de vernederlandsing en de

veramerikanisering waarin alles draait om het geld en niet om gemeenschapszin. Verenigingen verdwijnen. Broederschappen en gezelschappen gaan kapot. Al wat overblijft is de grauwe middenmoot.

Het credo in het Rijnland is: 'spreek nicht Platt mit die Kinder.' Netjes Nederland spreken ten opzichte van het Frans was het credo in Vlaanderen. Niet dat Duitstalig dialect spreken, omdat je dan geannexeerd kan worden door de Duitsers was het credo in het Land van Herve. In Vlaanderen moesten de kinderen verkavelingsvlaams praten als tegenwicht tegen het Frans.

Verkavelingsvlaams is een **pejoratieve aanduiding van een soort van kunstmatig Nederlands met veel dialectklanken, zoals gesproken in sommige Vlaamse soaps**. De term werd gelanceerd door de Vlaamse journalist en schrijver Geert van Istendael in zijn boek 'Het Belgisch Labyrint' (1989). Vlamingen spreken zelden echt standaard Nederlands. Ze spreken veelal 'verkavelingsvlaams' zoals dat dan heet. Dat is een tussentaal tussen dialect en algemeen Nederlands in. Een soort Regiolect.

Wethlij beargumenteert dat dat een in de vocaalspelling der Sittardse oorkonden, vanaf het begin aanwezig Oostmiddelnederlands bestanddeel in de loop van de tijd sterker wordt, ten koste van de algemeen Middelnederlands, meer westelijke elementen, in welk

proces het jaar 1379 als in dit opzicht duidelijk tijdstip van vernieuwing naar voren treedt. Dit jaar 1379 is daarbij ook het moment waarop Middenlimburgse specimina zich duidelijker gaan manifesteren. De eventueel Sittardse trekjes verschijnen veeleer gespreid ten tonele (bijv. goensdages).

Niet alleen Oostmiddelnederlands en Middenlimburgse spellingelementen tasten vooral vanaf 1379 het oudere Standaardmiddelnederlands bestand aan. Dat doen ook de vanaf deze datum optredende Rijnlandse characteristica, een tendens die in 1401 versterkt wordt, zonder dat er evenwel sprake is van een 'große Sprachumwälzung' ten gunste van het Duits, zoals dit gebeurt in Gelderse oorkonden. Gelre valt in 1379 toe aan Gulik. Sittard ondervindt alleen een zekere golfslag en het is pas in 1556 dat de Sittardse oorkondenspelling een sterk Hoogduits karakter gaat krijgen.

We mogen aannemen dat het gesproken Sittards van toen niet wezenlijk zal hebben afgeweken van het gesproken Sittards van nu.

Alex Wethlij / Gesproken Sittards in de middeleeuwen, deel 1. Veldeke jaarboek (2010) & Alex Wethlij / Gesproken Sittards in de middeleeuwen, deel 2. Veldeke jaarboek (2011)

Inleiding

De hedendaagse Nederlandse dialecten zijn de verre afstammelingen van de Germaanse volkstalen die zo'n 1500 jaar geleden door verschillende groepen Ingweonen, Saksen, Salische en Ripuarische Franken naar de Lage Landen zijn gebracht. Die volkstalen hebben sindsdien een lange ontwikkeling doorgemaakt, waarin een duidelijke lijn kan worden herkend. De evolutie was namelijk eerst divergerend (t/m de 19^e eeuw) en daarna convergerend.

De divergerende beweging hield in dat de genoemde Germaanse volkstalen zich steeds verder van elkaar zijn gaan verwijderen en dat ze uiteen zijn gevallen in een groot aantal in mindere of meerdere mate van elkaar verschillende lokale dialecten. Dat divergeringsproces is ontstaan doordat er in de middeleeuwen en tot lang daarna veel minder contact was tussen de verschillende landsstreken, steden en dorpen dan vandaag en doordat steeds meer groepen zich afscheidden en nieuwe woonkernen stichtten. In hun relatieve isolement maakten die verschillende streken en woongemeenschappen ieder andere taalontwikkelingen door en verkregen zo typische kenmerken.

Na 1900 heeft een radicale omslag plaatsgevonden in het veranderingsproces van de Nederlandse dialecten: van divergeren werd dit gaandeweg convergerend. De